

*Simona Hvalič Touzery***Stanovanjske značilnosti starega prebivalstva
v Sloveniji****POVZETEK**

V prispevku so predstavljene stanovanjske značilnosti starih ljudi. Večina statističnih podatkov, na katere se članek opira, je bila zbrana prek Popisa prebivalstva 2002. Avtorica se je v prispevku osredotočila na velikost gospodinjstev starih ljudi in na ob tem nastale razlike med spoloma, na razmere v katerih bivajo stari ljudje, na velikost stanovanj in breme njihovega vzdrževanja ter na lego stanovanja v stavbi.

Ključne besede: stari ljudje, stanovanjske razmere, gospodinjstva, spol, Slovenija

AVTORICA: Mag. Simona Hvalič Touzery je raziskovalka in organizatorica programov za socialno varnost. Zaposlena je na Inštitutu Antona Trstenjaka. Njeno glavno raziskovalno področje je socialna gerontologija. Je tudi predsednica Medgeneracijskega društva za kakovostno starost Ljubljana. Trenutno na Fakulteti za socialno delo pripravlja doktorsko nalogo o družinskih oskrbovalcih starih družinskih članov.

ABSTRACT**Housing conditions of the old Slovenian population**

The article discusses the housing specifics of Slovenian elderly people. The majority of statistical data within the article is based on the Slovenian Population census 2002. The author focuses mainly on the size of the households and gender differences, the housing conditions of elderly, the position of the apartments in the building, the size of the apartments or houses and the burden (mainly financial) that they bring on elderly.

Key words: old people, housing conditions, households, Slovenia, gender

AUTHOR: Simona Hvalič Touzery, M.A., is a researcher, mainly studying social gerontology issues. She is actively taking part in the programmes for quality ageing. She is employed at the Anton Trstenjak Institute. She is the president of Intergenerational association for quality ageing Ljubljana. Currently, she is carrying out a PhD thesis on family care of the old people in Slovenia at the Faculty of social work.

Stanovanje je fizični in socialni prostor, ki ga posameznik najbolj obvladuje, v katerem izraža osebno identiteto in zasebnost in kjer se počuti varnega. Je tudi psihosocialna kategorija, ki ji pravimo dom, kjer se oblikujejo družinske vezi in odnosi (Westin 1970, v: Hojnik Zupanc 1999: 60).

Stanovanje sodi med najkompleksnejše dobrine; to pomeni, da ima veliko lastnosti, ki so pomembne za njegovega uporabnika. Najprej so tu fizične značilnosti stanovanja kot bivališča; to so na primer velikost, osvetljenost, opremljenost z infrastrukturo. Zatem je tu vrsta drugih težje merljivih lastnosti, ki segajo od traj-

nosti in varnosti njegove uporabe, intimnosti doma, premoženjskih tveganj in prijateljskih vezi v sosesčini do ugodnosti lokacije (Mandič, v: ur. Svetlik 1996: 213).

Eden najbolj vplivnih dejavnikov na naša življenja je okolje, v katerem živimo. Za stare ljudi velja to še posebej, saj več časa kot druge družbene skupine preživijo v svojem domu. Stanovanje je prostor zasebnosti, središče domačnosti, je prostor intimnosti in včasih prostor samote. Zasebnost pa je v človekovem življenju pomembna za oblikovanje samostojnosti, samopodobe in identitete. Ko se ljudje starajo, postajajo bolj orientirani k domu; nanj gledajo kot na zatočišče in postane zelo pomemben, ko se odrečejo drugim družbenim vlogam v poznejšem življenju. Ustrezne stanovanjske razmere so pomembne za stare ljudi na več načinov: ogrevanje je na primer pomembno za manj aktivne ljudi; znana okolica, bližina trgovine, pošte in drugih pomembnih institucij omogočajo starim ljudem, da dlje časa živijo sami (Tinker 1996: 110).

Za veliko starih ljudi je njihovo stanovanje spomin na pretekla leta in jim pomeni več kot samo »streho nad glavo«: je živi spomin življenja. Za bolne stare ljudi je dom pogosto središče njihovih aktivnosti. Za stare ženske je njegova kvaliteta bolj pomembna kot za moške; zaradi daljšega življenja in bolj pogostih bolezni se bodo namreč pri preživljanju svojega časa velikokrat znašle same znotraj štirih sten (Denman 1997:21).

VELIKOST GOSPODINJSTEV STARIH LJUDI IN RAZLIKE MED SPOLOMA

Na odnos posameznika do stanovanja vpliva pet kritičnih faz v njegovem življenju: spremembe v družinskem ciklusu, vdovstvo, upokojitev in sprememba ekonomskega statusa,

upad v prostorski mobilnosti, popolna fizična in/ali psihična odvisnost od okolja.

Eno največjih sprememb prinese vdovstvo, ko eden od partnerjev, pogosteje ženske, ostane sam. Ko star človek ostane sam v velikem stanovanju, ga lahko ta sprememba potegne v osamljenost in izoliranost. Evropske študije kažejo, da je kritična starost, ko ovdoveli presežejo poročene, pri moških med 84. in 87. letom starosti, pri ženskah pa med 67. in 74. letom starosti (Wall 1989, v: Hojnik Zupanc 1999: 62). V Sloveniji je Popis prebivalstva leta 1991 pokazal, da je ta kritična starost pri ženskah med 70. in 74. letom, leta 2002 pa je bila šele med 75. in 79. letom starosti. Pri moških nastopi kritična starost, pri kateri vdovci presežejo poročene, pozneje, in sicer pri starosti nad 85 let (SURS 2003). Ženske torej ovdovijo prej, kar pomeni, da dlje časa živijo same, saj imajo tudi daljšo življenjsko dobo od moških. V evropskih deželah se delež tistih, ki so stari 60 let in več in živijo v samskem gospodinjstvu, giblje med 18 (Irska, Portugalska) in 35% (VB, Danska, Norveška) (Hojnik-Zupanc 1999: 62). V Sloveniji v individualnih gospodinjstvih živi 22,7% starih 60 let in več, 26,1% starih 65 let in več, ter 34,8% starih 85 let in več (SURS 2003).

V državah EU narašča delež stanovanj, v katerih biva ena oseba, starejša od 65 let. Ta trend je, kot smo videli, opazen tudi v Sloveniji. Najvišji delež starih ljudi, ki živijo sami, živi v skandinavskih državah, najnižji pa v mediteranskih. Hkrati je delež ljudi, ki živijo v institucijah, najnižji v nordijskih državah, najvišji pa na Nizozemskem (Schoenmaeckers 2004).

Struktura gospodinjstva se torej s staranjem spreminja. Najprej pride do povečevanja družine z rojstvom otrok, nato do zmanjšanja na dva člana (sindrom praznega gnezda) in v končni stopnji na enega člana družine v pozni starosti. Z odhodom otrok postane stanovanje

naenkrat preveliko za starejši zakonski par ali posameznika (Hojnik-Zupanc 1999: 61).

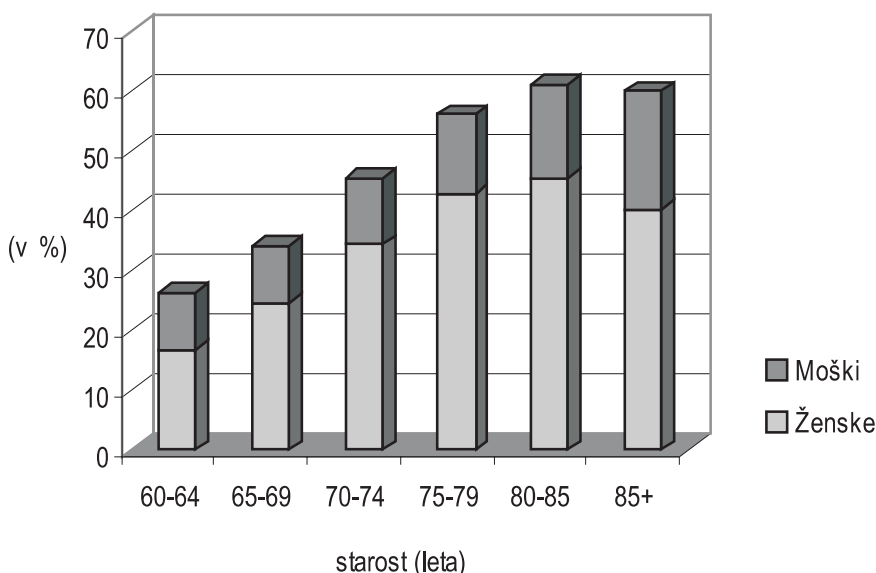
S staranjem torej narašča število ljudi, ki živijo v samskih gospodinjstvih (graf 1). Pomemben dejavnik, ki vpliva na strukturo gospodinjstva, pa je poleg starosti tudi spol. Med starimi ženskami je namreč več vdov, samskih ali razvezanih, kot pa med starimi moškimi. V Sloveniji je poročenih samo dobrih 40% starih žensk, a še enkrat več starih moških (65+). S starostjo narašča delež samskih gospodinjstev pri obeh spolih, vendar pa je ta trend veliko opaznejši pri ženskah.

Nasploh v EU s starostjo upada število starih ljudi, ki živijo v dvočlanskem gospodinjstvu. Tudi tu prihaja do velikih razlik med spoloma. Po projekcijah naj bi se med leti 2000 in 2025 število moških, starih 60 - 79 let, ki živijo sami, povečalo za 1,85-krat, delež starih nad 80 let pa za 2,3-krat. Narasel naj bi tudi delež žensk, a ne v tolikšni meri: 1,1-krat med starimi 60-79 let in 1,5-krat med starejšimi od 80 let (Schoenmaeckers 2004: 51)

Ženske, stare nad 65 let, ki živijo v samskih gospodinjstvih, predstavljajo 65,4% vseh ženskih samskih gospodinjstev; pri moških je ta delež nižji – 21,5%. Leta 2002 so enočlanska gospodinjstva starih ljudi (65+ let) predstavljala malo manj kot polovico vseh enočlanskih gospodinjstev, dvočlanska gospodinjstva starih ljudi pa so predstavljala dobro tretjino vseh dvočlanskih gospodinjstev. Sicer pa dve tretjini starih ljudi (65+) živi v enočlanskih ali dvočlanskih gospodinjstvih (SURs 2003). Individualna gospodinjstva starih žensk predstavljajo dve petini vseh individualnih gospodinjstev, medtem ko individualna gospodinjstva starih moških predstavljajo manj kot desetino (8,2%) vseh individualnih gospodinjstev. Med moškimi je večji delež tistih, ki živijo v gospodinjstvu še z eno osebo, kot pa med ženskami (tabela 1).

Bivanje v navadnih stanovanjih lahko razvrstimo v štiri oblike: individualna, razširjena, dvogeneracijska in enogeneracijska gospodinjstva. Z vidika nudenja pomoči je pomem-

Graf 1: Delež moških in žensk, po starostnih skupinah, ki živijo v samskem gospodinjstvu, 2002

Vir: SURs 2005: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

Tabela 1: Delež moških in žensk v zasebnih gospodinjstvih po številu članov gospodinjstva in starostnih skupinah, 2002, v %

Starostne skupine (leta)	Moški				Ženske			
	1 član	2	3	4+	1 članica	2	3	4+
60+	10,89	45,49	21,23	22,38	30,66	35,45	14,16	19,72
65+	11,62	49,98	18,51	19,89	34,94	33,88	12,08	19,11
60-64	9,35	35,86	27,07	27,73	16,85	40,52	20,90	21,72
65-69	9,59	46,56	22,18	21,67	24,63	41,41	15,52	18,44
70-74	10,96	52,11	17,91	19,02	34,34	36,91	11,39	17,35
75-79	13,38	54,39	14,97	17,26	42,72	29,91	9,15	18,22
80-85	15,93	52,70	13,32	18,04	45,30	23,85	9,26	21,58
85+	19,84	44,02	12,77	23,37	40,19	18,98	13,62	27,22

Vir: SURS 2003: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

čno, da v gospodinjstvih skupaj s starim človekom živi še ena ali več mlajših oseb. Delež starih ljudi, ki živijo skupaj z otroki, pa je odvisen od kulturnega in socialnega okolja. V manj razvitih krajih se tradicionalni tip trigeracijske družine pojavlja pogosteje, kot v razvitih industrijskih in postindustrijskih družbah, kjer prevladujejo individualna in/ali enogeneracijska¹ gospodinjstva (Hojnik-Zupanc 1999:66-67). Če pogledamo posplošeno, živi približno 20 do 40% starih ljudi v dvogeneracijskih ali trigeneracijskih družinah. Lawton (1986, v: Hojnik-Zupanc 1999: 67) to utemeljuje s tem, da obstajata dva glavna razloga za medgeneracijsko sožitje v istem gospodinjstvu: ekonomske razmere in zdravstveno stanje. Tisti, ki živijo skupaj z mlajšimi sorodniki, imajo slabše gmotno in zdravstveno stanje kot tisti, ki živijo sami.

V Sloveniji v dvočlanskem enogeneracijskem gospodinjstvu biva 27,3% starih ljudi. Sicer pa v skoraj tretjini vseh gospodinjstev živi vsaj ena oseba, stara 65 let in več. Zanimiv je tudi podatek, da dobra polovica starih ljudi v nemestnem okolju živi z vsaj enim človekom, mlajšim od 65 let, medtem ko to velja za nekaj manj kot

40% starih ljudi v mestnem okolju (SURs 2003). Podatki tudi kažejo, da med 60-im in 84-im letom starosti upada delež starih ljudi, ki živijo v razširjenih gospodinjstvih, po 85-em letu starosti pa se ta delež pri obeh spolih precej zviša.

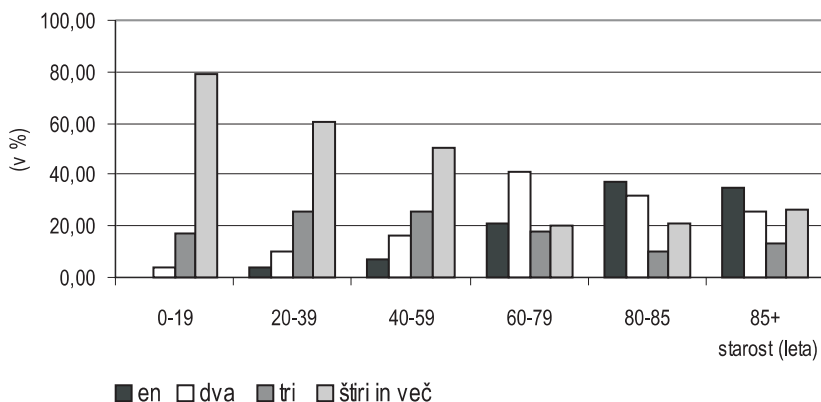
Zadnji popis prebivalstva (SURs, 2003) je tudi pokazal, da struktura starih ljudi glede na velikost gospodinjstva, v katerem bivajo, bistveno odstopa od strukture celotnega prebivalstva (graf 2). Mlada in srednja generacija najpogosteje živita v tri- ali veččlanskih gospodinjstvih, medtem ko je za tretjo generacijo opazna koncentracija v manjših gospodinjstvih. Kljub temu pa opažamo, da precejšen delež (37,8%) ljudi, starih 60 let in več, še vedno biva v tri- ali več članskih gospodinjstvih. Podatka o tem, kolikšen delež starih ljudi biva v tri- ali večgeneracijskih gospodinjstvih, pa nimamo.

STANOVANJSKE RAZMERE STARIH LJUDI

Stari ljudje živijo največkrat v starejših in slabše opremljenih stanovanjih kot mlajši ljudje. S tem so običajno povezani: ekološko nez-

¹ Za enogeneracijska gospodinjstva se štejejo gospodinjstva s starejšim zakonskim parom ali sožitje z enako starimi sorodniki ali drugimi osebami.

Graf 2: Delež prebivalstva v zasebnih gospodinjstvih po številu članov gospodinjstva, starostnih skupinah in spolu, 2002

Vir: SURS 2003: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

dravo okolje (vlažnost v stanovanju), nefunkcionalna in neudobna oprema (npr. ogrevanje na trda goriva, ni telefona, staro in nefunkcionalno pohištvo ipd.). V takšnih stanovanjih so ljudje bolj ogroženi zaradi fizičnih poškodb in padcev (Hojnik Zupanc 1999: 62), ki so najbolj usodni med nezgodami in za posledicami katerih najpogosteje umirajo ljudje, starejši od 80 let (Hvalič Touzery 2005). V starosti potreba po izboljšanju stanovanjskih razmer narašča, a hkrati upada zmožnost pri odločitvi za prenovo stanovanja in to iz ekonomskih in zdravstvenih razlogov (Hojnik Zupanc 1999: 65).

Evropske raziskave so pokazale, da obstaja velika verjetnost, da stari ljudje bivajo in bodo bivali v neustrezno opremljenih stanovanjih. Tako ima na primer na Irskem v stanovanju oz. hiši stranišče samo dve tretjini starih ljudi, brez telefona pa jih je kar tri četrtine. Na Danskem živi 13% ljudi, starih nad 70 let, v stanovanjih, ki jim ne zagotavljajo niti najnujnejših potreb, kot so na primer vroča voda, stranišče, central-

no ogrevanje in kopalnica. V Franciji kar 10,7% starih nad 75 let nima pripomočkov za umivanje, prav toliko starih nad 65 let pa nima telefona (Denman 1997: 22).

Popis prebivalstva 2002 je v Sloveniji (SURs 2005)² pokazal podoben trend kot v omenjenih državah. Čeprav ima večina starega prebivalstva kuhinjo, vodovod in kanalizacijo, pa jih precejšen delež nima kopalnice, stranišča na izpiranje in centralnega ogrevanja (tabela 2). Njihov delež s starostjo narašča. Presenetljivo veliko starih ljudi nima centralnega ogrevanja, ki bi jih precej razbremenilo, saj tradicionalni način ogrevanja (na trda goriva) zahteva precej več telesnega napora. Če si pogledamo absolutne podatke, vidimo, da je bilo v Sloveniji leta 2002 brez kopalnice 20.647 starih ljudi, 19.228 brez stranišča na izpiranje, kar 60.849 pa brez centralnega ogrevanja.

Situacija je slabša v nemestnih okoljih (graf 3). V nemestnem okolju ima le dve tretjini najstarejših starih (85+ let) centralno ogrevanje,

² Pri pripravi statističnih podatkov so bili upoštevani samo prebivalci, ki prebivajo v stanovanjih, niso pa bile vključene začasno prisotne osebe v stanovanjih ter tudi ne prebivalci, ki so živeli v zasilnih prostorih ali skupinskih stanovanjih. Podatki temeljijo na 1.939.946 prebivalcih Slovenije in 278.744 starih ljudeh (65+).

Tabela 2: Delež prebivalcev po starosti, ki v stanovanjih* nimajo določenih prostorov oz. napeljav, 2002

	<65	65+	85+
nima kopalnice	3,15	7,41	12,92
nima stranišča na izpiranje	3,17	6,9	10,8
nima centralnega ogrevanja	12,37	21,83	28,07

* Šteti so samo prebivalci, ki prebivajo v stanovanjih - niso vključene začasno prisotne osebe v stanovanjih ter tudi ne prebivalci, ki živijo v zasilnih prostorih ali skupinskih stanovanjih.

Vir: SURS 2005: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

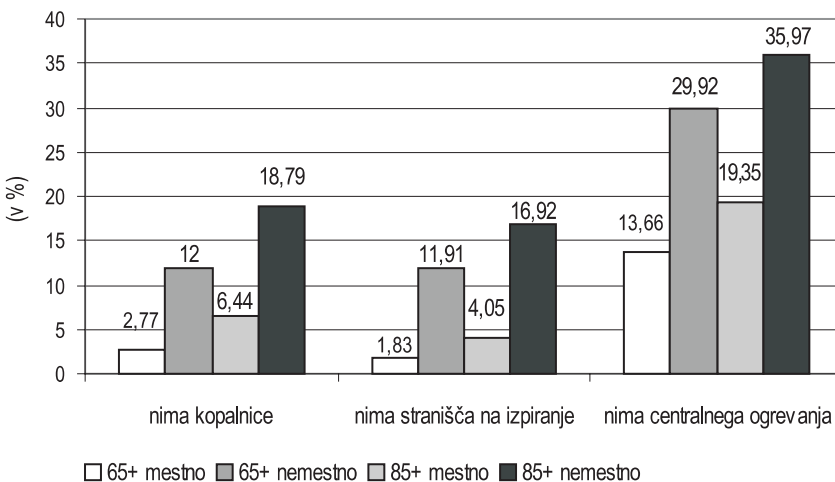
medtem ko to velja za štiri petine njihovih sovrstnikov v mestih. Sicer pa je bila leta 2002 v nemestnih naseljih skoraj petina (18,8%) ljudi v tej starostni skupini brez kopalnice, 16,9% brez stranišča na izpiranje. Njihovi sovrstniki v mestih veliko redkeje občutijo pomanjkanje tovrstnih prostorov. Zaskrbljujoče je, da vsak deseti star človek (65+) v nemestnem okolju

nima kopalnice ali pa stranišča na izpiranje, skoraj vsak tretji pa je brez centralnega ogrevanja.

VELIKOST STANOVANJ STARIH LJUDI, BREME VZDRŽEVANJA IN SELITVE

Kot kažejo podatki, se velikost stanovanj s starostjo bistveno ne spreminja. Največji delež (okoli četrtnina) prebivalcev iz vseh starostnih skupin biva v stanovanjih, velikih med 60 in 74 m². Sicer pa v od 45 do 109 m² velikih stanovanjih biva malo manj kot tri četrtnine prebivalcev. V nemestnih naseljih ljudje praviloma živijo v večjih stanovanjih. Tako živi v stanovanju, večjem od 75 m², dobra polovica starih v 85+ in nad 65 let iz nemestnega okolja ter 37% starih 85+ in nad 65 let iz mestnega okolja. V stanovanjih, velikih 90 m² in več, pa živi četrtnina starih (65+, 85+) iz mestnega okolja in dobra tretjina starih iz nemestnega okolja (tabela 3) (SURS 2005).

Graf 3: Delež prebivalcev v stanovanjih po starosti in tipu naselja, ki nimajo določenih prostorov oz. napeljav, 2002

Vir: SURS 2005: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

Tabela 3: Prebivalci v stanovanjih* po starosti, površini stanovanja in tipu naselja, 2002 (v %)

površina stanovanja (v m ²)	Skupaj	Nemestna naselja			Mestna naselja		
		< 65	65+	85+	< 65	65+	85+
pod 18	0,17	0,19	0,16	0,34	0,12	0,32	0,48
18-34	3,87	4,91	5,91	8,24	2,23	5,16	6,48
35-44	6,11	7,78	9,46	10,98	3,64	7,26	7,34
45-59	15,31	21,00	20,98	18,93	8,75	13,93	13,52
60-74	22,41	25,46	25,74	23,91	18,58	23,30	19,95
75-89	15,75	14,39	14,22	13,46	17,38	15,84	14,62
90-109	18,06	12,11	12,09	11,96	25,11	18,38	19,19
110-129	8,25	6,04	5,56	5,78	11,11	7,44	8,54
130+	10,08	8,12	5,88	6,40	13,09	8,37	9,87

* Šteti so samo prebivalci, ki prebivajo v stanovanjih - niso vključene začasno prisotne osebe v stanovanjih ter tudi ne prebivalci, ki živijo v zasilnih prostorih ali skupinskih stanovanjih.

Vir: SURS 2005: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

Popis 2002 (SURS 2005) je tudi pokazal, da živita v tri- ali večsobnem stanovanju, skoraj dve tretjini starih 85 let in več iz nemestnega okolja ter polovica njihovih sovrstnikov iz mestnega okolja. Razlog za te razlike je verjetno tudi v tem, da v nemestnih naseljih več starih ljudi kot pa v mestnih naseljih prebiva v hiši.

Sicer pa večina prebivalcev in starih ljudi živi v hiši ter med 22 in 30% v stanovanjski zgradbi. Ta delež se glede na starost prebivalcev razlikuje; delež ljudi, ki živijo v večstanovanjski stavbi, namreč s starostjo upada (tabela

4). Ljudje živijo večinoma v stanovanju z enim gospodinjstvom (96%). Ta delež ostaja nespremenjen, tudi če podatke primerjamo glede na ljudi različnih starosti. 95% starih ljudi biva v stanovanjih, ki so zasebna last, in le 4% v stanovanjih, ki so last javnega sektorja (SURS, 2005).

Velika stanovanja oz. hiše so pogosto povezani z visokimi stroški vzdrževanja, kar lahko predstavlja veliko breme, še posebej za tiste, ki živijo sami. To velja pogosteje za ženske, saj jih več kot moških živi v samskih gospodinjstvih, poleg tega pa imajo tudi nižje do-

Tabela 4: Delež prebivalcev v stanovanjih*, po starosti in vrsti stavbe, 2002

	Skupaj	< 65	65+	85+
samostojno stoječa hiša	60,66	60,40	62,24	64,44
dvojček ali vrstna hiša	5,17	5,05	5,88	4,66
hiša s kmečkim gospodarskim poslopljem	4,80	4,33	7,61	8,53
večstanovanjska stavba	28,92	29,75	23,97	22,03
drugo	0,44	0,47	0,29	0,34

* Šteti so samo prebivalci, ki prebivajo v stanovanjih - niso vključene začasno prisotne osebe v stanovanjih ter tudi ne prebivalci, ki živijo v zasilnih prostorih ali skupinskih stanovanjih.

Vir: SURS 2005: Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija 2002

hodke. Ni redko, da stanovanje vzame velik del prihodkov starega človeka, a še vedno počasi propada. Tako se bivalni pogoji staremu človeku v starosti poslabšajo. Pomanjkanje denarja prisili starega človeka, da izbira med skrbjo za stanovanje in drugimi nujnimi življenjskimi potrebščinami. Ker pa smo v Sloveniji ljudje še vedno zelo navezani na svoja stanovanja, se za prodajo velikih stanovanj ali hiš ter selitev v manjša, udobnejša stanovanja, stari ljudje le redko odločijo (Hvalič Touzery, 2005). Na preselitev v starosti vpliva več dejavnikov. Eden od pomembnih je materialna zmožnost. Tukaj imajo lastniki več možnosti kot pa najemniki stanovanj. Drugi dejavnik je neformalna socialna mreža, stkana v obstoječem bivalnem okolju. Bond (1990, v: Hojnik-Zupanc 1999: 69) navaja ugotovitve angleškega okolja, da kažejo večjo nagnjenost k preselitvi v starosti tisti, ki so se tudi v srednjem življenjskem obdobju večkrat selili, in tisti, ki nimajo v bližini otrok ali drugih sorodnikov. Tretji pomemben dejavnik je želja po preselitvi, ki pa je pri starih ljudeh zelo redka. Večina starih ljudi se namreč ne želi preseliti, ker jim je stanovanje tudi dom, s katerim se identificirajo in kjer so živeli samostojno družinsko življenje. To potrjujejo ugotovitve, da so stari ljudje zadovoljni s stanovanjem, čeprav jim to ne omogoča dobrih življenjskih razmer (Golant 1992, v: Hojnik-Zupanc 1999: 69). To je potrdila tudi raziskava izpred enega desetletja o kakovosti življenja v Sloveniji (Černigoj-Sadar in Brešar, ur. Svetlik 1996: 272). Čeprav je velik delež starih ljudi živelo v podstandardnem stanovanju, jih je bilo nezadovoljnih s stanovanjem samo 6,3%. To pomeni, da so po vsej verjetnosti na oceno vplivali dejavniki, ki nimajo neposredne zveze z upoštevanimi fizičnimi značilnostmi stanovanja. Sicer pa je omenjena raziskava tudi pokazala, da se s pomanjkanjem denarja za stanovanje sooča 12,6% mlajših starih (65-75 let) ljudi. Ugo-

tovili so, da se pri starih od 64 do 75 let glede stanovanjskega standarda izoblikujeta dve skupini: ena, ki živi v podstandardnem stanovanju (44,9%), in druga, ki živi v nadstandardnem stanovanju (44,4%).

V Sloveniji je pomemben dejavnik, da se ljudje ne odločajo za selitev ali prodajo stanovanja tudi odločitev starih ljudi, da mora njihovo stanovanje ostati zapuščina njihovim otrokom ali sorodnikom. Sicer nimamo statističnih podatkov o preseljevanju v starosti, vendar pa se je v eni od raziskav pokazalo (Ježernik 1980, v: Hojnik-Zupanc 1999: 69), da je v starosti 70-74 let le 3,1% ljudi zamenjalo bivališče. Na splošno pa je v zadnjih petih letih pred omenjeno raziskavo zamenjalo bivališče manj kot 2% respondentov. Kot ugotavlja Marinova (1994, v: Hojnik-Zupanc 1999), tisti, ki se preselijo v starosti, novo bivališče redkokdaj sprejmejo kot dom, saj ga ne povezujejo s svojo preteklostjo in spomini.

Raziskava Zveze društev upokojencev (ZDUS 2001) je pokazala, da so stari ljudje večinoma (84,5%) lastniki stanovanj, v katerih živijo. Lastništvo deluje kot ambivalenten dejavnik pri zamenjavi stanovanja. Na eni strani so lastniki lahko bolj avtonomni pri zamenjavi stanovanj, na drugi strani pa navezanost na lastnino lahko tudi ovira zamenjavo stanovanja. Hkrati lastništvo stanovanja po eni strani zagotavlja varno starost in starega človeka ne obremenjuje s stanarino, po drugi strani pa lahko pomeni tudi večje ali manjše breme zaradi odgovornosti za vzdrževanje stanovanja, česar posameznik iz ekonomskih ali psihofizičnih razlogov morda ni več sposoben (Hojnik Zupanc 1999: 62, 65).

LEGA STANOVANJA V STAVBI

S starostjo upade prostorska mobilnost, poslabša se tudi zdravstveno stanje. Prej udobno

stanovanje postane nefunkcionalno in celo ogrožajoče za varno bivanje. Dostopnost do stanovanja postane v starosti lahko ovirana, če se stanovanje nahaja v višjem nadstropju, in je dostopno samo po stopnicah. Ta težava je zlasti pogosta v nižjih večstanovanjskih stavbah in starejših hišah v mestnem jedru, kjer običajno tudi živi največ starih ljudi (Erjavec idr. 1994, v: Hojnik Zupanc 1999: 62-64).

Pogostokrat torej lega stanovanja v višjem nadstropju pomeni oviro za gibanje zunaj stanovanja in s tem zmanjša samostojnost starega človeka. V Sloveniji (tabela 5) živita v prvem nadstropju ali višje kar dobri dve petini (42,1%) najstarejših starih (85+), v drugem ali višjem nadstropju pa jih biva petina. Takšni deleži so tudi v drugih starostnih skupinah po 65. letu. Še bolj kot odstotki so zgovorni absolutni podatki. V prvem ali višjem nadstropju živi 40.300 starih 65-69 let, 34.130 starih 70-74 let, 24.209 starih 75-79 let, 11.430 starih 80-84 let in 7.615 starih nad 85 let. To pomeni, da skupaj kar 117.684 starih ljudi biva v nadstropjih, ki zahtevajo vzpenjanje po stopnicah. Veliko večstanovanjskih zgradb pa nima dvigal, da o zasebnih hišah niti ne go-

vorimo. Ob tem ne smemo pozabiti, da dobre tri četrtine starih ljudi živi v hiši, ostali pa v večstanovanjski zgradbi (SURS 2005). Maršikdo izmed njih je zaradi telesne oslabelosti privezan na svoj dom, izoliran in odvisen od pomoči drugih.

Bolj ko posameznik izgublja nadzor nad fizičnim prostorom, večja je potreba po občutku pripadnosti kakšnemu prostoru. Teritorialnost in zasebnost sta okrnjeni predvsem v institucijah, medtem ko v domačem okolju ta problem ni pereč, razen ko gre v skupnih gospodinjstvih za izvajanje prostorskega nasilja nad starejšimi člani. Medtem ko se v institucijah kaže potreba po večji izolaciji – ravno zaradi tega, ker te možnosti ni –, pa obstaja v stanovanjih, predvsem v individualnih gospodinjstvih, problem socialne izolacije in osamljenosti. Socialna izolacija je lahko posledica fizične oslabelosti ter fizične ali duševne bolezni (Hojnik Zupanc 1999: 60-61).

Le prilagoditev stanovanja zdravstvenemu in starostnemu stanju starega človeka, ki bi sicer moral v dom za stare ljudi, lahko omogoči samostojno življenje v njegovem stanovanju. Arhitekti predlagajo izgradnjo dvigal, kjer je to

Tabela 5: Delež prebivalcev v stanovanjih po starosti* in glede na lego stanovanja v stavbi, 2002, v %

	SKUPAJ	< 65	65+	85+
klet	0,64	0,67	0,49	0,49
podprtiličje	0,75	0,73	0,90	0,87
prtiličje	44,20	42,16	56,39	56,58
prvo nadstropje	20,43	21,26	15,51	15,97
drugo nadstropje	5,66	5,77	5,00	4,47
tretje ali višje nadstropje	10,94	11,43	8,05	6,28
dve ali več etaž	13,18	13,27	12,62	14,11
mansarda	4,19	4,71	1,04	1,24

* Šteti so samo prebivalci, ki prebivajo v stanovanjih - niso vključene začasno prisotne osebe v stanovanjih ter tudi ne prebivalci, ki živijo v zasilnih prostorih ali skupinskih stanovanjih.

mogoče; druga možnost je zamenjava stanovanj, ki je v svetu mnogo bolj organizirana kot v Sloveniji (Hojnik Zupanc 1999: 64-65).

INSTITUCIONALNO VARSTVO

Ko človek postane fizično in/ali psihično odvisen od okolice, je v večini primerov prisiljen bivalno okolje zamenjati. Zadnjo fazo življenjskega obdobja preživi v institucionalnem varstvu, kjer so zadovoljene njegove osnovne funkcionalne potrebe. Prej funkcionalno stanovanje se v starosti namreč lahko spremeni v breme v ekonomskem, funkcionalnem in socialnem smislu (Hojnik Zupanc 1999: 62).

Kot smo ugotavljali, so stanovanja starih ljudi pogosto slabo prilagojena njihovim fizičnim sposobnostim. To je zaskrbljujoče, saj večina starih ljudi živi v lastnem gospodinjstvu. Odločitev za bivanje v instituciji je namreč za velik del starih ljudi zadnji izhod. V nobeni evropski državi ne živi več kot 10% ljudi, starejših od 65 let, v institucijah, v južnih deželah znaša ta delež le 1 ali 2% (Italija, Španija, Portugalska). V Sloveniji je v javni institucionalni oskrbi 4,9% ljudi, starejših od 65 let; od tega predstavljajo ženske nekaj več kot tri četrtine (tabela 6).

Tabela 6: Delež prebivalstva po starostnih skupinah, ki bivajo v javnih zavodih, 31.12. 2002

	skupaj	moški	ženske
do 60 let	0,12	0,14	0,10
60 - 64	0,75	0,90	0,61
65 - 70	1,24	1,28	1,21
70 - 79	3,01	2,23	3,46
80 - 89	10,16	6,07	11,69
90 +	20,28	12,61	22,45
65+	4,88	2,82	6,24
80+	11,58	6,84	13,29

Vir: Statistični letopis 2003, Kaučič 2003, v: Hvalič Touzery 2005

Dejstvo sicer je, da se s starostjo delež ljudi, ki bivajo v instituciji, povečuje, vendar pa je ta še vedno precej majhen. V Sloveniji v starostni skupini 80-89 let le vsaka deseta oseba biva v domu za stare ljudi. Celo v starosti 90 let in več jih v javnih zavodih biva le dobra petina, sicer pa 12,6% moških in 22,4% žensk, kar je podobno evropskemu povprečju.

V instituciji mora star človek pogosto zaradi neposredne prostorske bližine žrtvovati svojo zasebnost. Zasebnost pa je v starosti ranljiva spremenljivka. Poleg tega je ogrožena tudi njegova intimnost, še zlasti, ko postane popolnoma fizično odvisen od drugih ljudi (Hojnik Zupanc 1999: 32).

ZAKLJUČEK

Pri starih ljudeh lahko opazujemo splošno tendenco od večje k manjši samostojnosti oz. postopno zmanjševanje samostojne obvladljivosti okolja in telesa. S fizično onemoglostjo se zmanjšuje prostorska mobilnost. Fizični prostor postaja ovira za dostopnost ljudi, stvari in informacij. Star človek postaja omejen na stanovanje in s tem tudi omejen v svoji samostojnosti (Hojnik-Zupanc 1999: 16). Zaradi vsega tega smo se odločili za pregled dostopnih statističnih podatkov o stanovanjskih razmerah starih ljudi v Sloveniji, ki je dal kar nekaj zaskrbljujočih informacij. Precej starih ljudi je namreč brez kopalnice, stranišča na izpiranje in centralnega ogrevanja, kar pa še zdaleč ne kaže celotne slike. Odprto ostaja vprašanje, kako je stanovanje na splošno prilagojeno njihovim spremenjenim sposobnostim in mobilnosti. V nekaterih evropskih državah imajo posebne strokovne službe, ki pomagajo staremu človeku pri prenovi stanovanja. Nekateri avtorji menijo, da je pri prenovi stanovanj zelo pomembno upoštevati ne le tehnične posameznosti (prenova instalacij v kopalnici), ampak celovito zasnovo prilagoditi sta-

robnim spremembam in s tem povezanimi novimi potrebami.

Pokazalo se je tudi, da veliko starih ljudi v Sloveniji živi v stanovanjih, ki so v višjih nadstropjih zgradb in pogosto dostopna le po stopnicah, kar predstavlja potencialno nevarnost za socialno izolacijo, zlorabe itd. To dejstvo bo treba upoštevati pri pripravljanju socialnih politik.

Glede na to, da je veliko starih ljudi, ki živijo sami – in da je v državi tendenca po deinstytucionalizaciji –, bo treba še bolj razvijati programe, ki bodo staremu človeku čim dlje omogočali življenje v domačem okolju. Sicer pa je družina pomemben partner v neformalni mreži pomoči staremu človeku, ki jo običajno tvorijo poleg družinskih članov še prijatelji in sosedje. Ker bodo stari ljudje v prihodnje potrebovali veliko tovrstne socialne opore, bo treba tudi neformalni oskrbi v prihodnje nameniti več podpore.

Poleg omenjenega je potrebna temeljita študija stanovanjske problematike starih ljudi in njihovih potreb. Pri urejanju stanovanjske problematike bo treba upoštevati število starih ljudi glede na spol, razlike med mestnim in nemestnim prebivalstvom, heterogenost starih ljudi in njihovo zdravstveno stanje.

LITERATURA

- Denman, M. (1997). Age becomes her – Older women in the European Union. The Women of Europe Dossier No. 45. May-June-July 1997. Brussels.
- Černigoj-Sadar, N., Brešar, A. (1996). *Kakovost življenja v različnih življenjskih obdobjih*. V: Svetlik, Ivan (ur.): *Kakovost življenja v Sloveniji. Teorija in Praksa*, FDV, Ljubljana.

- Hojnik Zupanc, I. (1999). *Samostojnost starega človeka v družbeno-prostorskem kontekstu*. Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana.
- Hvalič, S. (1999). *Kvaliteta življenja starejših žensk*. Diplomaska naloga. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Hvalič Touzery, S. (2005). Najstarejši stari ljudje v Sloveniji: demografski pregled. *Kakovostna starost*, 2005, letn. 8, št.1.
- Mandič, S. (1996). *Stanovanjski parametri kakovosti življenja in spremembe v zadnjem desetletju*. V: Svetlik, Ivan (ur.). *Kakovost življenja v Sloveniji. Teorija in Praksa*, FDV, Ljubljana.
- Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost. Socialna gerontologija in gerontagogika*. Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana.
- Schoenmaeckers R., C. (2004). *Active ageing in Europe- Volume 2: Demographic characteristic of the oldest old*. Population studies No. 47. Council of Europe Publishing. Council of Europe. Strasbourg.
- SURS (2005). *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 2002. Posebej pripravljene tabele*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
- SURS (2003). *Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, 2002. Statistični urad Republike Slovenije*. Ljubljana.
- Tinker, A. (1997). *Older people in modern society. 4th edition. Longman social policy in Britain series*. London in New York.
- ZDUS. (2001). *Skupaj lahko naredimo več za kakovost življenja starejših*. Ljubljana: Zveza društev upokojencev Slovenije. 73 str.

Kontaktne informacije:

mag. Simona Hvalič Touzery

Inštitut Antona Trstenjaka

Resljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana

e-pošta: simona.hvalic@guest.arnes.si